

DOI: 10.17951/en.2019.4.213-232

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. IV

SECTIO N

2019

Aleksandra Araszkievicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Zespół Szkół w Mieście Obrzycko

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6179-8384>

araszkiewicz.a@gmail.com

Ocenianie umiejętności pisania dłuższych wypowiedzi

Assessment of Abilities of Writing Longer Works

Streszczenie: Artykuł dotyczy oceniania dłuższych wypowiedzi pisemnych uczniów szkoły podstawowej (do niedawna też gimnazjum). Podkreślono wagę umiejętności pisania i odwołano się do wybranych rozporządzeń ministra edukacji. Ponadto zwrócono uwagę na różnicę między stopniem a oceną i wskazano na potrzebę brania odpowiedzialności za własną naukę przez młodzież. Autorka zaproponowała też metodę mającą włączyć uczniów w proces oceniania ich prac oraz zaprezentowała własne materiały, które mogą stanowić inspirację dla nauczycieli. Poszczególne części opracowania zostały zacytowane cytatami z pracy Wisławy Szymborskiej.

Słowa kluczowe: ocenianie; kryteria oceny; wypowiedź pisemna

WPROWADZENIE

Do zadań współczesnej szkoły należy wyedukowanie człowieka mądrego, odpowiedzialnego, współczującego, zdolnego do solidarnego współdziałania, który krytycznie będzie podchodził do wielorakich i migotliwych ofert kulturowych oraz który będzie je wartościował odpowiednio. Szkoła ma pomóc dziecku zrozumieć

zarówno świat, jak i życie. Język w takim wypadku należy rozumieć nie tylko jako środek i narzędzie porozumiewania się ludzi, lecz także jako zjawisko komunikacyjne o charakterze poznawczym, społecznym i kulturowym, które pozwala określić pewien zespół sądów na temat otoczenia wyrażany przez mówiącego. Ten językowy obraz świata¹, który został dziecku wpojony, wpływa na jego sposób myślenia, odbierania i przetwarzania różnorodnych komunikatów². Istnieje zatem związek między językiem, umysłem dziecka i otaczającą je rzeczywistością.

Dziecko uczy się mówić od najmłodszych lat w domu, umiejętność mowy rozwija w rozmaitych relacjach społecznych. Natomiast umiejętność pisania kształci się niejako wtórnie – często dopiero w szkole, w starszych klasach, głównie na lekcjach języka polskiego. Jednocześnie to właśnie zdolność do wypowiedzania się w piśmie pozwala uczniom wyrażać siebie, swój sposób odbioru świata, w którym żyją. Dlatego pisanie należy konsekwentnie w szkole ćwiczyć. Zadaniem nauczyciela polonisty jest takie zorganizowanie środowiska edukacyjnego oraz takie dobranie metod i technik edukacyjnych, by pomóc każdemu dziecku w wykorzystaniu posiadanego przez nie potencjału. Warto zatem opracować jednolity schemat oceniania, uwzględniający istotne kroki postępowania nauczyciela podczas sprawdzania wypracowań szkolnych, i zapoznać z nim uczniów. Zgodnie z zapisami podstawy programowej języka polskiego jednym z celów kształcenia na każdym etapie edukacyjnym jest wyposażenie uczniów w umiejętność tworzenia wypowiedzi tak, by posługiwali się polszczyzną poprawnie, a więc świadomie i odpowiednio do sytuacji. Zresztą obligują do tego nie tylko zapisy podstawy programowej.

¹ Językowy obraz świata rozumiem zgodnie z definicją Jerzego Bartmińskiego i Ryszarda Tokarskiego, którzy pierwotnie określili tym terminem „pewien zespół sądów mniej lub bardziej utrwalonych w języku, zawartych w znaczeniach wyrazów lub przez te znaczenia implikowanych, który orzeka o cechach i sposobach istnienia obiektów świata pozajęzykowego” (J. Bartmiński, R. Tokarski, *Językowy obraz świata a spójność tekstu*, [w:] *Teoria tekstu. Zbiór studiów*, red. T. Dobrzyńska, Wrocław 1986, s. 72). Każdy z nich następnie sprecyzował tę definicję: „[Językowy obraz świata jest] zawartą w języku, różnie zwerbalizowaną interpretacją rzeczywistości, dającą się ująć w postaci zespołu sądów o świecie. Mogą to być sądy »utrwalone« w gramatyce, słownictwie, w kliszowych tekstach, np. przysłowia, ale także sądy »presuponowane«, tj. implikowane przez formy językowe utrwalone na poziomie społecznej wiedzy, przekonań, mitów, rytuałów” (J. Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2006, s. 12); „[Językowy obraz świata to] zbiór prawidłowości zawartych w kategoriałnych związkach gramatycznych (fleksyjnych, słowotwórczych, składniowych) oraz w semantycznych strukturach leksyki, pokazujących swoiste dla danego języka sposoby widzenia poszczególnych składników świata oraz ogólniejsze rozumienie organizacji świata, panujących w nim hierarchii i akceptowanych przez społeczność językową wartości” (R. Tokarski, *Słownictwo jako interpretacja świata*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2, Wrocław 1993, s. 358).

² Szerzej: R. Jedliński, *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*, Kraków 2000.

„TALENT LITERACKI NIE JEST ZJAWISKIEM MASOWYM...”³

Nauczyciel jest zobowiązany do ćwiczenia (wykształcenia?) umiejętności biegłego posługiwania się językiem polskim w mowie i piśmie. Taki obowiązek nakładają na niego rozmaite akty prawne. Należą do nich m.in. ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty⁴, ustawa z dnia 20 lutego 2015 roku o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw⁵, rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 roku w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych⁶, ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku – Prawo oświatowe⁷, rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej⁸.

W pierwszym z wymienionych aktów prawnych można przeczytać, że ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego oraz wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania⁹. Celami takiego oceniania są: informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie; udzielanie uczniowi pomocy w nauce poprzez przekazanie mu informacji o tym, co zrobił dobrze i jak powinien się dalej uczyć; udzielanie wskazówek do samodzielnego planowania własnego rozwoju; motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu; dostarczanie rodzicom i nauczycielom informacji o postępach i trudnościach w nauce i zachowaniu

³ W. Szymborska, *Pocztą literacką, czyli jak zostać (lub nie zostać) pisarzem*, Kraków 2012, s. 14.

⁴ Dz.U. 1991, poz. 425.

⁵ Dz.U. 2015, poz. 357.

⁶ Dz.U. 2015, poz. 843.

⁷ Dz.U. 2016, poz. 59.

⁸ Dz.U. 2017, poz. 356.

⁹ Dz.U. 2015, poz. 357, s. 17.

ucznia, o szczególnych uzdolnieniach ucznia; umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej¹⁰.

Wśród kluczowych celów kształcenia ucznia w szkole podstawowej wymieniono m.in.: rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania; kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat¹¹. Natomiast wśród umiejętności znalazły się: sprawne komunikowanie się w języku polskim; poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza; wykorzystanie informacji z różnych źródeł¹². Choć na lekcjach każdego przedmiotu nauczyciele są zobowiązani do realizowania tych zapisów, należy to przede wszystkim do zadań polonisty. Dlatego w podstawie programowej nauczania języka polskiego można znaleźć również takie cele, jak: kształcenie umiejętności poprawnego mówienia oraz pisanie zgodnego z zasadami ortofonii oraz pisowni polskiej; rozwijanie wiedzy o elementach składowych wypowiedzi ustnych i pisemnych oraz ich funkcjach w strukturze tekstów i w komunikowaniu się; rozwijanie umiejętności wypowiadania się w określonych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych; rozwijanie umiejętności stosowania środków stylistycznych i dbałości o estetykę tekstu oraz umiejętności organizacji tekstu; poznawanie podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania; rozpoznawanie manipulacji językowej¹³. Wszystkie te cele stają się możliwe do zrealizowania poprzez mądre uczenie tworzenia dłuższych wypowiedzi pisemnych.

Uczeń, redagując dłuższą wypowiedź pisemną, musi czuwać nad poprawnością językową zapisu i precyzją wyrażania myśli oraz powinien znać cechy dystynktywne gatunku, którym ma odpowiadać tworzony tekst. Jest to zadanie trudne, wymagające dużego wysiłku umysłowego¹⁴. Wymienione umiejętności kształci się stopniowo, a nauczyciel wprowadza lub rozwija poszczególne gatunki na trzech etapach szkoły podstawowej (od klas edukacji wczesnoszkolnej, przez klasy IV–VI, aż do klas VII–VIII), a następnie w szkole ponadpodstawowej. W tab. 1 znajdują się formy pisemne, które uczeń powinien poznać (i umieć zredagować w praktyce komunikacyjnej) w szkole podstawowej.

Jak wynika z tab. 1, w miarę upływu czasu wzrasta poziom trudności form gatunkowych. Dziecko coraz bardziej świadomie wykorzystuje środki retoryczne oraz funkcjonalnie gromadzi i porządkuje materiał rzeczowy potrzebny do

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Dz.U. 2017, poz. 356, załącznik 2, s. 11.

¹² *Ibidem*, s. 12.

¹³ *Ibidem*, s. 59–60.

¹⁴ Zob. M. Madejowa, *Sprawdzanie i ocenianie wypracowania szkolnego*, [w:] *Doskonalenie warsztatu nauczyciela polonisty*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2012, s. 156.

Tab. 1. Zestawienie form gatunkowych wprowadzanych na poszczególnych etapach klas szkoły podstawowej

Klasy I–III SP	Klasy IV–VI SP	Klasy VII–VIII SP
Opowiadanie (6–10 wypowiedzeń)	Opowiadanie twórcze i odtwórcze	
Opis osoby, przedmiotu, przyrody	Opis	
Życzenia, podziękowanie, ogłoszenie, zaproszenie		
List		List motywacyjny, życiorys, CV, podanie
	Dialog	Wywiad
	Dedykacja	
	Opis przeżyć wewnętrznych	
	Charakterystyka	
	Tekst o charakterze argumentacyjnym	Rozprawka
	Sprawozdanie (z filmu, spektaklu, wydarzenia)	Recenzja

Źródło: opracowanie własne.

tworzenia wypowiedzi. Wprawdzie dopiero w podstawie programowej dla klas VII–VIII umieszczono zapis, że uczeń redaguje plan kompozycyjny własnej wypowiedzi, jednak jest on do tego wdrażany już na wcześniejszych poziomach. W efekcie kilkuletniej pracy ósmoklasista ma argumentować, podawać przykłady oraz wnioskować. Te umiejętności sprawdzane są na egzaminie ósmoklasisty kończącym szkołę podstawową.

Warto mieć na uwadze kolejną kwestię – egzaminowanie zewnętrzne. Nauczyciel nie może o tym zapominać, zwłaszcza że nierzadko to właśnie on jest rozliczany za wyniki swoich uczniów, na co zwrócili uwagę autorzy publikacji *Jak oceniać, aby uczyć?*, stwierdzając: „[...] naciski zewnętrzne zmuszają bowiem wielu nauczycieli do skupienia się jedynie na uzyskaniu przez uczniów lepszych wyników testów, zamiast pełniejszego podejścia, prowadzącego do poprawy jakości nauki”¹⁵. Bywają dyrektorzy, którzy nie rozumieją potrzeby zmian i wprowadzania innowacji w nauczaniu, dla których liczą się tylko wyniki i to na ich podstawie oceniają pracę nauczyciela. Mimo wszystko warto podjąć trud zmiany podejścia do ucznia, odejść od testologii oraz zastanowić się nad sposobem nauczania i oceniania dłuższych form wypowiedzi pisemnych w szkole.

¹⁵ P. Black, Ch. Harrison, C. Lee, B. Marshall, D. Wiliam, *Jak oceniać, aby uczyć?*, Warszawa 2006, s. 120.

„BRAK TALENTU LITERACKIEGO NIE JEST ŻADNĄ HAŃBĄ”¹⁶

Hańbą jest natomiast brak podjęcia próby odkrycia tego talentu. W jednym z wymienionych wcześniej rozporządzeń znalazł się zapis: „Ocenianie bieżące z zajęć edukacyjnych ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć”¹⁷. Warto się zastanowić, w jakim zakresie stopień szkolny informuje ucznia o tym, co robi dobrze oraz co i jak wymaga poprawy.

Stopień szkolny, wyrażony w cyfrach 1–6, jest nierozzerwalnie związany z edukacją systemową. Jest zrozumiały dla uczestników komunikacji oraz prosty pod względem semantycznym, co jest jednocześnie jego zaletą i wadą. Dzięki niemu łatwo i szybko można szeregować uczniów od „najlepszego” do „najgorszego”, segregować i selekcjonować. Należy jednak pamiętać, że często stopnie nie tylko nie motywują uczniów do nauki i rozwoju, lecz wręcz mogą obniżać ich motywację oraz hamować ich rozwój. Uczeń powinien stale wiedzieć, co ma robić, po co i dokąd dotychczas doszedł, co zrobił dobrze, gdzie popełnił błąd oraz jak postępować, aby go naprawić. Tego nie pokaże mu żadna cyfra.

Znacznie szerszy zakres semantyczny ma termin *ocena*. Mamy bowiem z nią do czynienia zawsze wtedy, gdy dokonujemy wartościującego opisu pewnych aspektów osiągnięć ucznia, ale też innych dowolnych kwestii, np. jego zachowania, wyglądu itp. Ocena może być wyrażona stopniem lub przekazana w formie tekstowej (ocena opisowa, uwaga w dzienniku, komentarz do pracy pisemnej), słownej bądź niewerbalnej (mimika, gesty).

Zawsze gdy zbliża się moment wystawiania ocen, odczuwam zwątpienie. Mimo że powtarzam uczniom, że ocena nie stanowi odzwierciedlenia tego, co potrafią, co wiedzą, kim są, to wielu z nich mi nie wierzy. Jak w formie cyfry zawrzeć to, co moi uczniowie robili przez kilka miesięcy? Jak zmierzyć ich postępy? Stopnie nie pokazują dziecka, które się bardzo stara, lecz robi niewielkie postępy, ani dziecka, które wiele potrafi, ale nie umie tego zaprezentować¹⁸. Stopnie nie pokazują też nauczyciela, który chce sprawić, by te dzieci uwierzyły w siebie. Wystawiam oceny,

¹⁶ W. Szymborska, *op. cit.*, s. 32.

¹⁷ Dz.U. 2015, poz. 843, s. 4.

¹⁸ Według Bolesława Niemierko „za tym prostym stopniem kryje się różnorodność myśli ucznia, jego uczuć i znaczących wydarzeń związanych z przedmiotem kształcenia” (B. Niemierko, *Jak pomagać (a nie szkodzić) uczniom ocenianiem szkolnym*, Sopot 2018, s. 41). Nie wydaje się możliwe przezwyciężenie sytuacyjności wszelkich zachowań nauczyciela i uczniów, gdyż wystawianie ocen wiąże się z mocno złożonym układem zależności – współdziałania grupy, nauczyciela, treści i organizacji kształcenia (szerzej: *ibidem*, s. 34).

bo muszę – dla rodziców, dla dyrekcji (mam obowiązek wykazania różnorodności w ocenianiu i wystawienia minimum ocen śródrocznych w ciągu półrocza). Jednocześnie wiem, że oceny bywają adekwatne, lecz także niesprawiedliwe, subiektywne. Są poniżające – niski stopień potwierdza niskie poczucie wartości ucznia, wysoki zaś bywa wynikiem przypadku. Rodzice z kolei chętniej skupiają się na złych stopniach. Ponadto uczniowie porównują swoje wyniki, co prowadzi do rywalizacji, a nie do rozwoju osobistego. Co więcej, „stopnie jako informacja zwrotna skupiają na sobie uwagę ucznia na »stanie umiejętności« zamiast na znaczeniu włożonego wysiłku, zmniejszają w ten sposób poczucie własnej wartości u osób uzyskujących słabsze wyniki”¹⁹. Informacja zwrotna powinna skłaniać do poprawienia i służyć promocji kultury sukcesu²⁰, zapobiegać porównywaniu uczniów.

Wystawienie stopnia nie jest jedyną trudnością, z jaką mierzą się poloniści. Przez dłuższą wypowiedź pisemną rozumiem napisany przez ucznia tekst realizujący dany temat, w określonym kontekście, w odpowiednim szkolnym gatunku wypowiedzi pisemnej²¹. Uczeń musi mieć pomysł, zebrać materiały, zestawić je w spójną całość, wykazując się przy tym sprawnością lingwistyczną. Pisanie takiego wypracowania wymaga od dzieci wielu kompetencji:

Uczeń musi wykazać się wiedzą zdobytą, przyswojoną i utrwaloną z danego tematu do opracowania, a także wyćwiczonymi umiejętnościami organizowania i tworzenia tekstu, który uwzględni intencję nadawcy, sytuację odbioru i cel wypowiedzi. Od ucznia wymaga się, aby wypowiedź była logicznie zbudowana, uporządkowana, miała wyrazistą strukturę kompozycyjną, czytelną myśl przewodnią, odpowiednio – do składników pragmatycznych wypowiedzi – dobrane środki językowe i stylistyczne oraz by stanowiła tekst przejrzysty i czytelny, a także poprawny ortograficznie z właściwie zastosowaną interpunkcją. Pisaniu wypracowania często towarzyszy lęk przed nauczycielską oceną i przed kolegami w klasie²².

¹⁹ P. Black, Ch. Harrison, C. Lee, B. Marshall, D. Wiliam, *op. cit.*, s. 58.

²⁰ Przez termin *kultura sukcesu* rozumiem realizację celów uczniowskich w oparciu o postępowanie etyczne, z położeniem nacisku na efektywną komunikację, budowanie satysfakcjonujących relacji z szacunkiem do drugiego człowieka. W tym znaczeniu należy kulturę sukcesu rozumieć jako zjawisko aprobatywne.

²¹ Maria Madejowa podała ciekawe definicje wypracowania szkolnego oraz przedstawiła w zarysie etapy jego przygotowywania (od fazy koncepcyjnej, przez zbieranie treści i fazę kompozycyjną, do fazy redakcyjnej). Zob. M. Madejowa, *Zasady sprawdzania wypracowania szkolnego. Wprowadzenie do tematu*, [w:] *Polonista w szkole. Podstawy kształcenia nauczyciela polonisty*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 264–266.

²² *Eadem, Sprawdzanie i ocenianie...*, s. 156.

Każdy polonista może uznać inną umiejętność za priorytetową. Zgadzam się, że łatwiej postawić stopień, niż dać rzetelną informację zwrotną. Ocenianie nie jest sztuką łatwą, ale niestety nie da się go w praktyce nauczycielskiej uniknąć, ponieważ spełnia funkcję dydaktyczną, jest miernikiem wyników pracy ucznia. Bywa jednak, że skupiwszy się na dydaktycznej roli oceny, zapominamy o jej charakterze wspierającym. Dlatego warto pokazać, jak można przekazywać uczniom ocenę ich pracy, wiedzy i osiągnięć, ocenę, która pomaga się uczyć, a nie etykietuje i demotyduje, jak ma to miejsce w przypadku niewiele mówiących stopni.

„DROGA NA PARNAS JEST DLA WSZYSTKICH OTWARTA”²³

Może nie na Parnas, ale wierzę, że każdy uczeń może nabyć biegłość w tworzeniu własnych tekstów. Z przedstawionych trudności związanych ze stawianiem stopni wynikają jednak szanse na poprawę jakości kształcenia umiejętności pisania. Uczniom trudno jest osiągnąć cel uczenia się, dopóki nie zrozumieją tego celu oraz nie ocenią, czego potrzebują do działania. Przede wszystkim powinni mieć przekonanie, że ich wysiłki przynoszą pozytywne efekty, a także wiedzę, jakie są to efekty. Z pewnością pisanie dłuższej wypowiedzi pisemnej to jedyny znany nam sposób na sprawdzenie, czy uczeń potrafi logicznie prowadzić rozważania, selektywnie przedstawiać materiał, hierarchizować informacje, argumentować i prezentować własne zdanie. Oczywiście nie z każdego ucznia można stworzyć mistrza słowa. Co istotne, możemy próbować stworzyć z wychowanków rzemieślników.

Temu celowi może służyć wybór takiej strategii nauczania, którą można przedstawić w kilku punktach:

1. Nauczyciel wyjaśnia uczniom cele uczenia się, koniecznie zrozumiałe dla nich, atrakcyjne i osiągalne.
2. Następnie określa oczekiwania, inaczej zwane kryteriami sukcesu (tzw. *nacobezu*, od „na co będę zwracać uwagę”).
3. Udziela uczniom informacji zwrotnej, która przyczyni się do widocznych postępów w nauce i będzie zawierać odpowiedź na cztery pytania: Co uczeń zrobił dobrze? Co uczeń zrobił źle? Jak uczeń ma poprawić to, co zrobił źle? Jak uczeń ma się dalej uczyć, aby się rozwijać i robić postępy?
4. Tak organizuje proces dydaktyczny na lekcji, aby aktywizować uczniów za pomocą metod problemowych, wykorzystując wzajemne uczenie się uczniów od siebie, skłaniając uczniów do refleksji i samooceny²⁴. Dzieci uczą

²³ W. Szymborska, *op. cit.*, s. 35.

²⁴ Uważa się, że propagowanie wśród uczniów samooceny służy zwiększeniu poczucia odpowiedzialności uczniów za własną naukę. Por. P. Black, Ch. Harrison, C. Lee, B. Marshall, D. Wiliam, *op. cit.*, s. 30.

się, gdy się angażują, gdy zastanawiają się nad zagadnieniami, gdy dotyczą one ich zainteresowań lub problemów.

Uczniowie powinni być bardziej samodzielni w uczeniu się, bardziej świadomi tego, kiedy się uczą, a kiedy nie. Stąd coraz częściej kładzie się nacisk na uczenie uczenia się. Należy przejść od pytania „czy jest dobrze?” do „dlaczego jest dobrze?”²⁵. Pierwsze z nich jest pytaniem zamkniętym – praca ucznia została ukończona, oceniona i zapomniana. Natomiast drugie wymaga rozumienia kryteriów oceniania i myślenia. Uczeń musi samodzielnie przetworzyć informację zwrotną, dlatego ważne jest, by umożliwić mu jej praktyczne wykorzystanie, np. przez wyznaczenie czasu na poprawę pracy.

W nauczaniu pisania nie istnieje jedna metoda i jeden efekt, lecz znacznie większy zestaw możliwych do zaakceptowania sposobów uczenia się niż na lekcjach poświęconych gramatyce. Nauczyciel wyznacza cel całej grupie (np. ćwiczenie tworzenia rozprawki), a jednocześnie musi liczyć się z tym, że w danym momencie dla danego ucznia mogą być różne zakresy celów do osiągnięcia; co więcej, te zakresy mogą się zmieniać w zależności od okoliczności pisania. Jeden uczeń musi ćwiczyć ortografię, drugi zaś argumentację. Dla jednego ucznia zaproponowany temat będzie bliski, a dla drugiego – daleki. Jeden uczeń będzie dysponować bogatym słownictwem, a drugi opanuje schematy ułatwiające skomponowanie pracy.

Do bardzo trudnych zadań polonisty należą: monitorowanie pracy całej grupy i każdego ucznia z osobna, dostrzeganie postępów, diagnoza niepowodzeń i umiejętność eliminacji błędów. Musi przy tym pamiętać: „[...] wybitność mierzy się nie osiąganymi ocenami, lecz osiąganym postępem. Każdy może odnieść sukces, bo każdy może się doskonalić”²⁶. Przy odpowiedniej pomocy i wsparciu nawet najślabi uczniowie mogą rozwijać swoje zdolności w zakresie pisania dłuższych wypowiedzi pisemnych, gdyż poziom umiejętności nie jest stałą, niezmienną cechą piszących. Projekt wdrożony przez autorów *Jak oceniać, aby uczyć?* prowadzi do następującego wniosku:

Kiedy oczekujemy, że uczniowie będą z powodzeniem się uczyć i proponujemy im takie zadania, i dajemy tyle czasu, by mogli osiągać sukcesy w nauce, zwiększa się ich poczucie własnej wartości i chcą nauczyć się jeszcze więcej. Gdy reaguje się na głos każdego ucznia i stara się sprostać jego potrzebom, uczniowie postrzegają

²⁵ Warto np. przedstawić uczniom pracę wzorcową, świetnie zrealizowaną i zapytać, dlaczego ta praca jest dobra. To sprawi, że uczniowie sami podadzą właściwe kryteria.

²⁶ P. Black, Ch. Harrison, C. Lee, B. Marshall, D. Wiliam, *op. cit.*, s. 92.

swoją naukę jako coś cennego i wartego zachodu. W ten sposób nabywają umiejętność, która będzie dla nich istotna przez całe życie²⁷.

Nauczyciel jednak musi mieć świadomość, że nie może się uczyć za uczniów. Jego rolą jest wskazywanie drogi, motywowanie i wspieranie w próbach. Jego zaangażowanie przełoży się na zaangażowanie uczniów, jeśli pokaże, że zależy mu na poprawie jakości ich prac. Nie dla stopnia, lecz dla satysfakcji.

„PO PROSTU SAM AUTOR NIE WIEDZIAŁ, CO PISZE”²⁸

Zdaniem Ewy Nowak „podstawowe umiejętności kształcone systematycznie na wszystkich poziomach szkolnej edukacji związane są z czterema aspektami komunikacji – mówieniem, słuchaniem, pisanem i czytaniem”²⁹. Autorka położyła szczególny nacisk na tworzenie tekstów przez uczniów, gdyż nieustannie stykają się – jako nadawcy lub odbiorcy – z różnymi rodzajami wypowiedzi pisemnych. Dla mnie również umiejętność tworzenia jest niezwykle istotna. Wiedzę uczniowie mogą przyswoić sobie z podręczników, także czytać, analizować i interpretować mogą nauczyć się sami, choć nie jest to łatwe³⁰. Natomiast uważam, że jeśli nie będą pisać, jeśli nie będą wiedzieć, jak pisać, to nie osiągną biegłości w tej umiejętności. Chyba też żadna forma pracy uczniów nie dała mi tyle satysfakcji, co sprawdzanie dłuższych wypowiedzi pisemnych³¹.

Mając na względzie własne zamięrowanie do porządku oraz przekonanie, że dobra organizacja pracy sprzyja nauce, w ostatnim tygodniu miesiąca w wybrany przez uczniów dzień tygodnia (np. zawsze w ostatni piątek) odbywał się sprawdzian z tego, co w ciągu danego miesiąca pojawiło się na naszych lekcjach. W arkuszu

²⁷ *Ibidem*, s. 112.

²⁸ W. Szymborska, *op. cit.*, s. 47.

²⁹ E. Nowak, *Jak rozwijać i doskonalić uczniowską sprawność tworzenia tekstu – projekt metody pracy*, [w:] *W trosce o dobrą edukację*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2009, s. 268.

³⁰ Wspomniane przeze mnie trzy umiejętności z pewnością mają ścisły związek z tworzeniem wypowiedzi (zarówno pisemnych, jak i ustnych). Im wyższy stopień ich opanowania, tym większe zdolności tekstotwórcze. Różnorodne pomoce dydaktyczne, zwłaszcza te przeznaczone do przygotowania ucznia do egzaminów, mogą być wsparciem przy ćwiczeniu czytania, analizowania i interpretowania. Żadne jednak nie przygotowują do pisania dłuższych wypowiedzi, gdyż sam schemat oceniania niewiele pomoże uczniowi.

³¹ Nie będę przedstawiać w tym artykule sposobów wprowadzania/omawiania poszczególnych gatunków (zachęcam do sięgnięcia np. po publikacje: E. Nowak, *Uczeń – kompetentny twórca tekstu*, [w:] *Edukacja polonistyczna wobec trudnej współczesności*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2010, s. 178–192; *eadem*, *Jak rozwijać i doskonalić...*, s. 268–277). Nie zamieszczam też propozycji ćwiczeń stylistycznych, tak bardzo potrzebnych, gdyż uczniowie są przyzwyczajeni do spontanicznego pisania.

znajdowały się zadania sprawdzające czytanie ze zrozumieniem, wiedzę z zakresu gramatyki lub poznanych tekstów literackich oraz – obowiązkowo – zadanie napisania dłuższej wypowiedzi. Po kilku latach zmodyfikowałam system, rozłączając zadania literacko-językowe i zadania twórcze. Uznałam, że aby dobrze napisać, uczniowie potrzebują więcej czasu i na przygotowanie, i na pisanie. Nie wystarczy omówić i przećwiczyć na lekcji daną formę wypowiedzi, a potem skontrolować w formie sprawdzianu jej opanowanie. Jak się okazało, nie myliłam się.

Początkowo każda klasa jest przejęta na wieść, że całą godzinę mają na napisanie tekstu. Co więcej, musi on liczyć przynajmniej określoną liczbę wierszy kartki A4 (wymóg ten wprowadzam od IV klasy, odpowiednio z czasem zwiększając objętość tekstu). Stopniowo jednak uczniowie przekonują się, że: 1) można siedzieć całą lekcję, nie pracując, ale wstyd jest oddać potem pustą kartkę; 2) mając do dyspozycji 45 minut³², instrukcje i przykładowe sformułowania, każdy uczeń, nawet ten osiągający najsłabsze wyniki, coś napisze; 3) nie robię tego, by mieć godzinę wolną, bo im dłuższe wypracowania, tym więcej pracy dla mnie; 4) miło jest, gdy pani dostrzeże ich wysiłek i można przeczytać pochwałę pod tekstem. W każdej (czytelnej!) pracy można znaleźć coś, co zostało zrobione dobrze, nawet jeśli stopień nie odpowiada oczekiwaniom uczniów.

Uczniowie musieli się nauczyć, że warto podejmować trud pisania. Ja natomiast musiałam się nauczyć, jak sprawić, żeby pisali, a dopiero w następnej kolejności, by wiedzieli, co i jak pisać. Książek poświęconych motywacji i sposobom motywowania uczniów jest bez liku. Wertowałam, szukałam, próbowałam, aby przekonać się, że nie ma jednego przepisu na sukces, a do każdego potrzebne są czas i moje zaangażowanie. Dlatego jeśli zależało mi na sukcesie, to musiałam pokazać to uczniom i ich o tym przekonać, co nie było łatwe.

„LIST RZECZYWIŚCIE JEST DŁUGI I STARANNIE NAPISANY, TYLKO ŻE ABSOLUTNIE O NICZYM”³³

Ileż to razy czytałam wypracowanie uczniowskie i sama nie wiedziałam, o czym autor pisze, co miał na myśli! Żeby wyeliminować (lub przynajmniej zminimalizować) częstotliwość występowania takich prac, należało się upewnić, że uczeń będzie wiedział, czego ma dotyczyć jego tekst. Przede wszystkim zastanowiłam się, jakie tematy wybrać: czwartoklasiści pisali list o najlepszej

³² Odeszłam od dwugodzinnych prac klasowych, które pamiętałam z własnej szkoły. Uczniom należy się odpoczynek w czasie przerwy, poza tym uczą się pisać zwięźle i na temat. Jeśli jednak komuś zależy na przedłużeniu czasu, to zostaje w klasie.

³³ W. Szymborska, *op. cit.*, s. 21.

lekcji, jaką pamiętają, szóstoklasiści – opowiadanie o wakacjach, a gimnazjaliści – rozprawkę o wpływie muzyki na ich życie. W ubiegłym roku przyniosłam na poprzedzającą ćwiczenie redakcyjne lekcję do klasy siódmej *Tragedye* Eurypidesa wydane w 1882 roku. Luźna rozmowa dotyczyła wydarzeń, jakie miały miejsce w Polsce od tej daty. Zadaniem uczniów było napisanie opowiadania na temat: „Książka jako świadek historii”. Efekt przeszedł moje najśmielsze oczekiwania. Mimo że to byli moi wychowankowie i pisali naprawdę dobrze, to nie spodziewałam się, jak wiele satysfakcji dostarczą mi ich prace. Ciekawe rozwiązania znalazły się w pracach pisanych tuż przed Bożym Narodzeniem – wszystkie uczone wtedy przez mnie klasy miały napisać opowiadanie o wydarzeniach z Betlejem z punktu widzenia Marii (dziewczęta) i Józefa (chłopcy, jeden z chłopców – Boga).

Tematy ukierunkowane na uczniowską kreatywność wyzwalały w nich ogromne pokłady wyobraźni. Czasem ważna jest potrzeba urealnienia, by narodził się interesujący pomysł (dlatego książkę z utworami Eurypidesa uczniowie mogli oglądać, dotykać, a nawet powąchać). Warto przed rozpoczęciem pisania omówić temat – zapytać, jak można by opracować polecenie przy rozprawce, w której należy przywołać teksty literackie, wymienić przykładowe. Moi uczniowie znają zarówno gatunki, które pojawią się na ćwiczeniu redakcyjnym, jak i tematy. Wiem, że arkusza egzaminacyjnego nie zobaczą wcześniej. Jeśli jednak nie przygotują się na lekcję, to nic nie napiszą w sytuacji stresującej. Muszą mieć podstawę, muszą wyrobić u siebie nawyk pisania, podejmowania tematu. Wycwiczenie umiejętności przełoży się na kształtowanie się świadomości tworzenia własnych tekstów i brania odpowiedzialności za uczenie się ich pisania.

Jeśli chodzi o tematy wypracowań, można też zaproponować uczniom, by sami je ułożyli. Istnieje prawdopodobieństwo, że będą wiedzieli, o czym pisać. Warto być także gotowym na zmianę planów. W ten sposób zamiast omówić tekst z podręcznika uczniowie pierwszej klasy gimnazjum pisali opis przeżyć wewnętrznych wywołanych przez pierwszy śnieg tego roku. Skoro nie mogłam odwrócić ich uwagi od spadających płatków, wykorzystałam chwilę, by zaproponować pisanie tekstu, co spotkało się z ich zadowoleniem. Należy jedynie pamiętać, by mieć przygotowane pomoce dla uczniów mniej biegłych w pisaniu. Dlatego, choć rozdaję uczniom przy omawianiu zasad poszczególnych gatunków „ściągę”, staram się mieć przy sobie dodatkowe wydruki, by wspomóc ich podczas pracy. Moje „ściągę” różnią się nieznacznie w zależności od klasy – z tego, co zaobserwowałam, ułatwiają uczniom pracę.

Tab. 2. Gotowe sformułowania na rozprawkę

<p>PLAN PRACY Wstęp – ogólne zdanie na temat tematu, teza, minimum 3 zdania! Rozwinięcie – każdy argument = osobny akapit (około 4 zdania) Zakończenie: podsumowanie, powtórzenie tezy (5 zdań)</p> <p>WSTĘP <i>Na wstępie chciałabym wyjaśnić...; Zanim napiszę o...; Zanim odpowiem na pytanie zawarte w temacie...; Jak powszechnie wiadomo...; Trudno jednoznacznie określić...</i></p> <p>ROZWIĘCIE – <i>Zacznę od sprawy...; To pierwszy argument...; Moim pierwszym argumentem będzie...; Jako pierwszy argument przedstawię...</i> – <i>Następna sprawa to...; Przejdę do następnej sprawy...; Zwrócę uwagę na jeszcze jeden fakt...</i> – <i>Po pierwsze...; Po drugie...; Po trzecie...</i> – <i>To jeden punkt widzenia...</i> – <i>W związku z tym posłużę się przykładem...</i> – <i>Nie można pominąć również faktu...</i></p> <p>SPÓJNOŚĆ TEKSTU <i>Przed wszystkim; Przy tym; Następnie; Ponadto; W dodatku; Z drugiej strony; W gruncie rzeczy; W przeciwieństwie</i></p> <p>CYTATY <i>Bez wątpienia rację miał X...; X napisał: „...”; X wspomina: „...”; Oto relacja świadka zdarzenia: „...”; Moje zdanie najlepiej wyrażą słowa X: „...”; Powołam się na słowa X: „...”</i></p> <p>ZAKOŃCZENIE <i>Na zakończenie...; Zakończę na...; Kończąc, napiszę...; Jak wynika z powyższych argumentów...; Nie ma wątpliwości co do tego, że...; Wszystkie argumenty przemawiają za tym, że...; Wyraźnie widać, że...</i></p> <p>CZEGO NIE UŻYWAĆ!!! – wyrazów i zwrotów potocznych (<i>Staś był łebskim, fajnym facetem</i>) – wulgaryzmów – powtórzeń – wyrazów i wyrażeń nacechowanych ekspresyjnie (<i>ojejku, kurcze, bo umrę</i>)</p>

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 3. Gotowe sformułowania do opisu obrazu

<p>OPIS OBRAZU</p> <p>WSTĘP</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Informacje na temat artysty: okres tworzenia, powstanie dzieła, kierunek w malarstwie (impresjonizm, realizm, symbolizm) 2. Informacje na temat obrazu: miejsce przechowywania, technika zastosowana przez artystę (pastele, rysunek, akwarele, obraz olejny, fresk) 3. Jaki jest temat obrazu, jaki rodzaj (portret, pejzaż, martwa natura, akt, scena rodzajowa, scena batalistyczna, scena marynistyczna), czy temat jest ciekawy, co cię w nim zainteresowało: <i>Przed nami...; Obraz przedstawia...</i> <p>ROZWIĘCIE</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Przedstaw po kolei plany lub części obrazu, opisz kompozycję obrazu: <i>Drugi plan stanowią, w tle w prawym górnym rogu, u dołu, na górze; Na pierwszym/na drugim planie, na eksponowanym miejscu, w centrum obrazu, na centralnym miejscu</i> 2. Opisz znajdujące się na obrazie przedmioty, jak łączą się z tematem: <i>przy, obok, nieopodal, w pobliżu, niedaleko, nieco bliżej, blisko, tuż za, dalej, w głębi, z tyłu, w tle, z przodu, w rogu, na górze, na dole, naprzeciwko, po przeciwnej stronie, na wprost, po drugiej stronie, z boku, z prawej / z lewej strony, po obu stronach, nad, ponad, poniżej, pod, pod spodem, w środku, pośrodku, na horyzoncie...</i> (o pejzażu) 3. Opisz postaci: jaką rolę odgrywają, czym się zajmują, jak wyglądają (postawa, ruch, gesty, mimika twarzy, ubiór), jak łączą się z tematem obrazu 4. Zwróć uwagę na kolorystykę obrazu i wywołany przez kolory nastrój: <i>jednobarwny, różnobarwny, wielokolorowy, pstrokaty, ostry, perspektywa, światłocien: Dominują barwy jasne/ciemne...; Obraz namalowano w kolorach pastelowych/delikatnych/przejrzystych...; Najważniejszy w tym obrazie wydaje się kolor...; Najistotniejsze są kształty...; Artysta stwarza nastrój smutku/ tęsknoty/radości/miłości...</i> <p>NA ZAKOŃCZENIE</p> <p>Twoje wrażenia, ocena: czy obraz ci się podoba, z czym ci się kojarzy: <i>Dzieło przywodzi na myśl...; Obraz przypomina...; Dzieło wywołuje u odbiorcy smutek/przygnębienie/radość...</i></p> <p>UNIKAMY POWTÓRZEŃ</p> <p><i>eksponat, arcydzieło, reprodukcja, dzieło, obraz, praca, malowidło, wyobrażenie, widok, scena, malarz, artysta, twórca, portrecista, autor, mistrz</i></p>

Źródło: opracowanie własne.

Choć uczniowie, przychodząc na ćwiczenie redakcyjne, wiedzą, co i o czym będą pisać, jeszcze przed rozpoczęciem pracy ponownie analizujemy temat, co zapisujemy na tablicy. Mimo że byłam przekonana o potrzebie takiego zapisu, potwierdził to też jeden z uczniów, piszący w innym terminie niż pozostali, gdy poprosił, bym rozpisała temat na tablicy.

Tak przygotowana młodzież przystępuje do pracy. Następnie zbieram teksty i przechodzę do kolejnego etapu – oceniania.

„CZYTAMY I CZYTAMY, BRNIEMY PRZEZ POPLAMIONE I CZARNE OD SKREŚLEŃ STRONICZKI...”³⁴

Głównym założeniem mojej propozycji jest włączenie ucznia w proces oceniania jego wypowiedzi pisemnej. I tu w sukurs przychodzi mi *nacobezu*, czyli „na co będziemy zwracać uwagę”. W przypadku oceniania wypowiedzi pisemnych to nic innego jak jasno sformułowane kryteria oceny, które nauczyciel podaje uczniom, zapisane językiem dla nich zrozumiałym. Uczeń musi mieć pełną świadomość, z czego będzie rozliczany po zakończeniu swojej pracy.

Kryteria przedstawiam w tabeli, najczęściej z podziałem na treść, kompozycję i poprawność językową, w taki sposób, aby uczniom było łatwo rozpoznać, co zrobili dobrze. Elementy, które przekładają się na punkty (np. postawienie tezy, poszczególne argumenty czy przykłady do argumentów), zaznaczam zielonym kolorem. Czerwony natomiast zarezerwowany jest do poprawek językowych. Przynajmniej raz w półroczu poświęcam całą lekcję na korektę usterek składniowych. Podobnie jak w przypadku analizowania tematu, przekonałam się, że warto przeznaczyć czas na podwójne oznaczanie. Zdarza się, że uczniowie przy pisaniu kolejnej rozprawki korzystają z wcześniejszych i starają się uniknąć popełnionych błędów. Przykładowe kryteria znajdują się w tab. 4–8.

Tab. 4. Kryteria oceny listu

Zakres	Kryteria	Punkty
Treść	Zgodność listu z poleceniem	2
	Rozwiązanie problemu podanego w poleceniu	3
Kompozycja	Trójpodział listu (wstęp, rozwinięcie, zakończenie)	1
	Elementy listu (miejscowość i data, nagłówek, formuły: powitalna i pożegnalna, podpis)	1
Poprawność	Język (składnia, powtórzenia, do 3 błędów)	1
	Ortografia i interpunkcja (do 2 błędów, 3 błędy interpunkcyjne = 1 błąd ortograficzny)	2
Suma punktów		10

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 5. Rozprawka

Zakres	Kryteria	Punkty
Temat	Postawienie tezy	1
	Uogólniające stwierdzenia we wstępie	1
	Podanie trzech trafnych argumentów	3
	Podanie właściwych przykładów do argumentów	3
	Podsumowanie rozważań (wnioski, uogólnienia, refleksje)	2

³⁴ *Ibidem*, s. 16.

Zakres	Kryteria	Punkty
Kompozycja i styl	Trójdzielność wypowiedzi (wstęp, rozwinięcie, zakończenie)	2
	Spójność tekstu	2
Język	Poprawność językowa (maks. 4 błędy)	2
	Poprawność ortograficzna (maks. 2 błędy)	2
	Poprawność interpunkcyjna (maks. 4 błędy)	2
Suma punktów		20

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 6. Kryteria oceny sprawozdania

Zakres	Kryteria	Punkty
Temat	Informacja o miejscu, czasie i uczestnikach	3
	Opisanie wydarzeń, których autor był świadkiem/uczestnikiem	4
	Zredagowanie subiektywnej oceny	3
	Użycie słownictwa oceniającego dodatnio lub ujemnie	2
Kompozycja	Trójdzielność wypowiedzi (wstęp, rozwinięcie, zakończenie)	1
Język i styl	Poprawność językowa (do 3 błędów)	2
Zapis	Poprawność ortograficzna (do 2 błędów)	2
	Poprawność interpunkcyjna (do 4 błędów)	2
	Estetyka zapisu (czystość, czytelność, brak skreśleń)	1
Suma punktów		20

Źródło: opracowanie własne.

Przy ocenianiu prac uczniów, z którymi dopiero zaczęłam pracę, zrezygnowałam z podziału na treść, kompozycję i poprawność językową. Nie w każdej klasie uwzględniam estetykę tekstu, a liczba błędów możliwych do popełnienia również się zmienia. Dostosowuję się do grupy i staram się, by punktacja motywowała uczniów do pracy.

Tab. 7. Kryteria oceny opisu krajobrazu

Kryteria	Punkty
1. Praca jest opisem	1
2. Opisywanie tego, co przedstawia krajobraz	2
3. Wyodrębnienie i nazwanie elementów krajobrazu	3
4. Stosowanie różnorodnych przymiotników (określających np. kształt, wielkość, kolor) przy opisywaniu elementów krajobrazu	3
5. Stosowanie słownictwa określającego stosunki przestrzenne	2
6. Sformułowanie własnych wrażeń lub refleksji	2
7. Trójdzielność wypowiedzi	1
8. Poprawność językowa (do 4 błędów na stronie)	2
9. Poprawność ortograficzna (do 4 błędów) i interpunkcyjna (do 6 błędów)	3
10. Estetyka pracy	1
Suma punktów	20

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 8. Kryteria oceny opisu dzieła sztuki

Kryteria	Punkty
1. Praca jest opisem	1
2. Krótka informacja o dziele i jego twórcy	1
3. Określenie tematyki obrazu	1
4. Opis charakterystycznych elementów (z podziałem na plany i tło)	3
5. Nazwanie cech poszczególnych elementów (kształt, wielkość, kolor)	3
6. Próba interpretacji	1
7. Stosowanie słownictwa określającego stosunki przestrzenne	1
8. Sformułowanie własnych wrażeń lub refleksji	1
9. Określenie rodzaju perspektywy, kompozycji i kolorystyki wraz z uzasadnieniem	2
10. Trójdzielność wypowiedzi	1
11. Poprawność językowa (do 4 błędów na stronie)	2
12. Poprawność ortograficzna (do 4 błędów)	2
13. Poprawność interpunkcyjna (do 6 błędów)	1
Suma punktów	20

Źródło: opracowanie własne.

Wpisane przeze mnie w tabelę punkty informują ucznia, które z kryteriów i na jakim poziomie zostały spełnione. Tym samym tabela dostarcza informacji zwrotnej oraz wdraża ucznia do samooceny. Ponadto umieszczam dodatkową informację, zwłaszcza jeśli dostrzegłam w pracy elementy pozytywne, których nie mogę uwzględnić w kryteriach oceniania.

Choć zwolennicy oceniania kształtującego negują stawianie pod poprawnie sformułowaną informacją zwrotną stopnia, muszę stosować się do przedmiotowego systemu oceniania. Zdarza się, że uczniowie najpierw otrzymują prace z tabelkami, a dopiero później – stopień. W przypadku niektórych wychowanków ocena wyrażona cyfrą rzeczywiście działa demotywująco, ponieważ nie odczuwają potrzeby poprawienia pracy. Na ogół okazuje się, że z recenzji korzystają głównie ci ambitniejsi. Inna sprawa, na ile moje uwagi zostały przez piszących zapamiętane i czy były wdrażane w życie.

Warto także poświęcić czas na analizę kryteriów w tabelkach po przeprowadzeniu kilku ćwiczeń redakcyjnych. Porównywanie ich wykazało, jakie błędy się powtarzają, a co już udało się zwalczyć. Ta metoda jest czasochłonna, ale wyrabia w uczniu nawyk krytycznego podejścia do pracy własnej, uczy określania mocnych i słabych stron. Dla ucznia stanowi to informację, jak pracuje i co może udoskonalić, a dla nauczyciela – w jakim stopniu jest efektywny, jaka jest skuteczna metoda uczenia danego ucznia, grupy.

Najważniejsze jest to, by zawsze formułować jasne kryteria oceny. Należy pisać rzeczową recenzję, zaczynając od wskazania zalet pracy. Warto zachęcać

uczniów do autokorekty pracy (np. odracząc ocenę). Przede wszystkim jednak trzeba starać się ocenić pracę szybko, by uczniowie jeszcze pamiętali to, o czym pisali.

Nierzadko, mimo wysiłków podejmowanych przez nauczyciela i zaangażowania uczniów, wyniki egzaminów nie są satysfakcjonujące. Pracuję w środowisku złożonym – wśród moich wychowanków są uczniowie z ambicjami i wizją samych siebie na uniwersytecie, są też tacy, którzy pójdą „na taśmę do Samsunga”. Przez kilka lat można było obserwować odpływ uczniów po VI klasie szkoły podstawowej. W gimnazjum pozostawali ci, którzy mieli poczucie bycia gorszymi i którzy nie korzystali z szansy na zmianę układów klasowych. W związku z tym wiele uwagi poświęcałam na motywowanie do pracy tych, którzy mieli poczucie porażki, że nie zaryzykowali i nie odeszli do szkoły w innym mieście. Osiągałam na tym polu sukcesy większe i mniejsze. Zdarzają się jednak bariery nie do pokonania. Jedną z nich jest kultura literacka, w której wyrosli moi uczniowie.

„BO ROZMAWIANIE O KSIĄŻKACH JEST POTRZEBNE”³⁵

Jak czytamy w już cytowanym rozporządzeniu: „Zadaniem szkoły podstawowej jest wprowadzenie uczniów w świat literatury, ugruntowanie ich zainteresowań czytelniczych oraz wyposażenie w kompetencje czytelnicze potrzebne do krytycznego odbioru utworów literackich i innych tekstów kultury”³⁶. Słusznie argumentuje się: „[...] wysokie kompetencje czytelnicze wpływają na sukces uczniów w szkole, a w późniejszym życiu pozwalają pokonywać uczniom ograniczenia i trudności związane z mniej sprzyjającym środowiskiem społecznym”³⁷. To co czytamy, wpływa na nasze pisanie. Dzieci, które dużo czytają, mają bogaty zasób słownictwa, łatwość ubierania myśli w zdania i logicznego kojarzenia faktów. Lepiej też radzą sobie z obowiązkami szkolnymi oraz z funkcjonowaniem w społeczności szkolnej. Każdy człowiek lepiej się uczy, gdy dopasowuje nową wiedzę do tego, co już wie. Ponadto żyjemy w kulturze, która jest przesiąknięta licznymi odwołaniami do literatury. Nieświadomość źródła może znacznie zniekształcać przekaz.

Uczniowie, którzy czytają, z łatwością podają przykłady tekstów literackich do dowolnego tematu. Co więcej, potrafią uzasadnić swój wybór. Takie prace sprawdza się z przyjemnością. Niestety, z doświadczenia egzaminatora wiem, że nie jest rzadkością przywoływanie postaci baśniowej, królowny Śnieżki lub

³⁵ *Ibidem*, s. 27.

³⁶ Dz.U. 2015, poz. 356, s. 12.

³⁷ *Ibidem*.

dzieci z Bullerbyn na egzaminie maturalnym. Ze smutkiem stwierdzam, że wielu moich uczniów nie czyta nawet (!) streszczeń³⁸ i nie wstydzą się do tego przyznać. Ale czy jest to powód do poddania się? Bynajmniej! To tylko ustawia wyżej poprzeczkę dla nauczyciela.

BIBLIOGRAFIA

- Bartmiński J., *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2006.
- Bartmiński J., Tokarski R., *Językowy obraz świata a spójność tekstu*, [w:] *Teoria tekstu. Zbiór studiów*, red. T. Dobrzyńska, Wrocław 1986.
- Black P., Harrison Ch., Lee C., Marshall B., Wiliam D., *Jak oceniać, aby uczyć?*, Warszawa 2006.
- Jedliński R., *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*, Kraków 2000.
- Madejowa M., *Sprawdzanie i ocenianie wypracowania szkolnego*, [w:] *Doskonalenie warsztatu nauczyciela polonisty*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2012.
- Madejowa M., *Zasady sprawdzania wypracowania szkolnego. Wprowadzenie do tematu*, [w:] *Polonista w szkole. Podstawy kształcenia nauczyciela polonisty*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004.
- Niemierko B., *Jak pomagać (a nie szkodzić) uczniom ocenianiem szkolnym*, Sopot 2018.
- Nowak E., *Jak rozwijać i doskonalić uczniowską sprawność tworzenia tekstu – projekt metody pracy*, [w:] *W trosce o dobrą edukację*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2009.
- Nowak E., *Uczeń – kompetentny twórca tekstu*, [w:] *Edukacja polonistyczna wobec trudnej współczesności*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2010.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 roku w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz.U. 2015, poz. 843).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2017, poz. 356).
- Szyborska W., *Poczta literacka, czyli jak zostać (lub nie zostać) pisarzem*, Kraków 2012.
- Tokarski R., *Słownictwo jako interpretacja świata*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2, Wrocław 1993.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty (Dz.U. 1991, poz. 425).
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 roku o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 357).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku – Prawo oświatowe (Dz.U. 2016, poz. 59).

³⁸ Motywacji nie sprzyjają lektury napisane zbyt trudnym językiem, a także streszczenia pisane przez dorosłych.

Summary: The article refers to an assessment of longer written statements of pupils in primary school (until recently also junior high school). The author emphasizes the importance of writing skills and directs readers to particular chosen resolutions of the Ministry of Education. Additionally, attention is paid to the differences between the mark and assessment. The author indicates the need of taking responsibility for self-learning by teenagers, and proposes a method of involving young people in the assessment process of their own written works. The author presents her own materials, which may inspire other teachers. Every part of her work starts with quotes from Wisława Szymborska.

Keywords: assessment; criteria; written work

UMCS